

KOMMENTTI ANNELI KAUPPISEN PUHEENVUORON ÅIDINKIELEN TAIDON
MITTAAMISESTA LUKION PÄÄTTÖVAIHEESSA

Heljä Kauhanen

Joensuun normaalikoulu

This paper deals with the development of the Finnish Matriculation Examination in Finnish written presentation. The corresponding examination types in Sweden, the Federal Republic of Germany, the Netherlands and France will be discussed and later on, compared with that of Finland.

Nykyisenlainen suomenkielinen ylioppilasaine kirjoitettiin ensimmäisen kerran v. 1874. Aiheita oli yhdeksän, joista kuusi historiasta, yksi antiikin kirjallisuudesta ja yksi Kalevalasta. Ylioppilastutkintoon ei kuulunut reaalkoetta. Siksi valtaosa aineen aiheista oli reaaliaineista 1920-luvulle asti, jolloin reaalkoe erotettiin omaksi kokeekseen. Kirjallisuusaiheet olivat pitkän aikaa Kalevalasta, koska se oli ainoa kouluissa käytettävissä oleva suomenkielinen kaunokirjallinen teos; sitä tutkittiin jopa kahdeksan lukukautta.

Ylioppilasaineen tehtävänasettelussa on 110 vuoden kuluessa tapahtunut vähäisiä muutoksia. Aiheiden määrä on noussut ensin kymmeneen, sitten kahteentoista ja lopulta neljääntoista. V:sta 1970 on kirjoitettu kaksi ainetta viikon väliajoin. Åidinkielenopettajain liiton ehdotuksesta ylioppilasaineen 14 aihepiiriä on määriteltä ja määrittelyä on jo kerran tarkistettukin. Aiheisiin on tullut mukaan avoimia otsikoita, ja kääntöpuolelle on v:sta 1974 alkaen sijoitettu 1-2 aiheeseen virikemateriaalia.

Ainekirjoitus oli tärkein oppikoulujen kirjoittamisen harjoittelumuoto. Jo 1880-luvulta on peräisin vaatimus, että vuodessa oli kirjoitettava yhdeksän ainetta, niin keskikoulu- kuin lukioluokilla. Kun luokat olivat suuria, äidinkielenopettajilla riitti kotityötä.

Entisajan opetus suunnitelmat olivat tavoitteiden ilmaisemissa ja metodisilta ohjeiltaan niukkasanaisia. Sitä paitsi niitä ei

ollut yleensä opettajien nähtävissä. Kirjoittamisen opetus oli eräänlaista suullista perimätietoa. Kaarlo Niemisen Ainekirjoituksen opas v:ltä 1925 ohjasi vuosikymmenet opetusta. Siinä on yleisen kirjoittamisstrategian mukaisia ohjeita otsikon valinnasta, ainesten keuruusta, jäsentelystä, aloittamisesta ja lopettamisesta. 1960-luvulla ilmestyi aineenaihekokoeilmia ja Vuokko Raekallio-Tepon ja Terttu Tupalan kirjoittamisen oppaat. Pääpaino oli yleisen kirjoittamisstrategian opettamisella, mutta tekstilajejakin mainitaan.

V:n 1982 uusi lukion opetussuunnitelma on muuttanut äidinkielenkin oppimääräsuunnitelmaa. Äidinkieleessä on kahdeksan tarkoin sisältöltään määriteltä kurssia. Lukioon on ilmestynyt neljä kilpailevaa äidinkielen oppikirjasarjaa. Kirjallisten harjoitusten lukumäärää ei ole määrätty. Sisällöissä ei puhuta enää ainekirjoituksesta, vaan eri kursseissa perehdytään erilaisiin tekstilajeihin. Opettajan työ painottuu kurssien etukäteissuunnitteluun ja uusien sisältöjen opettamisen opetteluun.

Syksyllä 1982 minulla oli jatko-opiskelulukukauteni aikana tilaisuus tutustua neljässä Euroopan maassa lukiota vastaavan koulun kirjoituksenopetukseen ja päättötutkintoihin. Tässä vertailun vuoksi hiukan tietoja niistä:

Ruotsista on ylioppilaskirjoitukset poistettu, mutta kouluylihallitus laatii keskuskokeita (centrala prov), jotka ovat yhteisiä kaikille päättöluokkien oppilaille. Äidinkielen centralt prov koostuu tiettyä aihepiiriä käsittelevistä tehtävistä ja 10-12 sivusta taustamateriaalia (aihepiirejä esim. Teatteri ja teatterikeskustelu, Eläminen ennen ja nyt, Väkivaltaviihde, Me ja kirjallisuutemme). Kaikissa tehtävissä on annettua materiaalia käytettävä hyäksi. Tekstilajeiksi ehdotetaan selostavaa tai pohdinta-aihetta, keskustelun johdantoa tai lisää, debattiartikkeliä, pääkirjoitusta tai yleisönosastokirjoitusta, kirjettä tai novellia. Jokaiseen otsikkoon liittyy selostava johdanto. Äidinkielen opettaja korjaa kokeet alustavasti yksin, lopullisesti tehtävään määrätyn kollegansa kanssa. Tiettyinä päivinä syntyneiden oppilaiden kirjoitukset lähetetään kouluylihallitukseen. N. 1 kk:n päästä opettaja saa kouluylihallituksen toimittaman n. 50-sivuisen ohjevihkon kokeiden lopullista korjaamis-

ta helpottamaan. Kouluylivaltuutukseen koko maasta kertyneen otoksen avulla on määritelty, mitkä seikat ovat olennaisia eri otsikoista kirjoitettaessa. Vihko sisältää näytteitä eritasoisista suorituksista. Arvosanojen hajonnasta on vihkossa malli.

Ruotsalaisen koemallin etuna on, että oppilaalla on valmiita materiaalia käytettävänä kirjoitustilanteessa, että hän saa vielä lisävihjeitä kunkin otsikon käsittelyä varten ja että hänen on myös mietittävä, minkä tekstilajin hän valitsee aineensa muodoksi. Ikuis- ta väittelyä herättää, onko kunkin vuoden aihepiiri kaikille tuttu ja kirjoittamaan innostava. Oppilaalta menee melko suuri aika koeajasta tekstien lukemiseen. Korjausohjeet auttavat varsinkin aloittelevaa opettajaa.

Saksan Liittotasavallassa päättötutkinto on erilainen kussakin osavaltiossa. Tutustuin vain Hampurin päättötutkintoon. Hampurissa opettajat laativat itse oppilaittensa päättökoetehtävät. Esim. äidinkielen kirjallista koetta varten opettaja laatii luokalleen 5-6 tehtävää ja lähettää ne kouluvirastolle, joka valitsee niistä kolme vaihtoehtoa kokeeseen. Tehtävät ovat kielen ja kirjallisuuden alueilta ja liittyvät koulussa käsiteltyihin asioihin. Opettaja korjaa suoritukset itse ja joku kollega käy ne myös läpi. Baijerissa on keskitetty ylioppilastutkinto: kirjallisten kokeiden tehtävät ovat koko valtiossa samat.

Hollannissa päättötutkinto koostuu viimeisen kouluvuoden aikaan suoritettavista koulun loppukokeista ja valtakunnallisista kirjallisisista kokeista; lopulliseen keskiarvoon lasketaan puolet kummastakin. Meidän ylioppilaskirjoituksiamme vastaa suunnilleen VWO:n päättötutkinto, jonka kuitenkin suorittaa vain n. 10-15 % ikäluokasta. Valtakunnallisia kirjallisia päättökoetyyppejä äidinkielessä ovat vaikean abstraktin tekstin referointi ja ainekirjoitus. Referaatin korjaavat oma opettaja ja vieraalta paikkakunnalta tai vierasta koulusta tuleva toinen opettaja yhdessä, ainekirjoituksen oma opettaja yksinään. Referaatin korjaamisen avuksi opettajille tulee valtakunnallinen ohje, jossa on yleisiä ohjeita sekä kyseisestä tekstistä rakennekaavio, kustakin jaksosta mukaanotettavat tärkeimmät asiat ja niiden väliset suhteet. Valtakunnallisen kokeen lisäksi on koulun omia suullisia ja kirjallisia kokeita erityisesti kirjallisuudesta.

Ranskassa on valtakunnallisessa äidinkielen kirjallisessa koeksessa kolme vaihtoehtoa: Ensimmäinen vaihtoehto on annetun n. 700 sanan pituisen tekstin tiivistäminen neljäsosaansa; lisäksi on tekstistä annettava sanaselityksiä ja tekstistä poimittava kysymys, josta on esitettävä kriittinen pohdinta. Toinen vaihtoehto on *commentaire composé* eli erittäin tarkka tekstianalyysi annetusta kirjallisesti arvokkaasta tekstistä. Tämänäyttypistä tarkkaa kirjallisuusanalyysia on ranskan tunneilla paljon harjoiteltu. Kolmannessa vaihtoehdossa annetaan kokelaalle jonkun tunnetun henkilön filosofinen mietelmä tai väite, jota kokelaan on käsiteltävä lukemansa kirjallisuuden pohjalta.

Ranskalaiset lukion äidinkielen opettajat kertoivat, että useimmat oppilaat valitsevat ensimmäisen vaihtoehdon, kirjallisesti harastuneet toisen ja aniharvat kolmannen, koska se vaatii suurta lukeisuusutta ja on erittäin vaikea. - Valtakunnallisten kokeiden lisäksi on koulun omia suullisia ja kirjallisia kokeita, joihin sisältyy runsaasti kirjallisuutta.

Jokaisen maan koulujärjestelmä on historiallisen kehityksen tuotos, eikä päättökokeita voi verrata toisiinsa tuntematta opetussuunnitelmia ja kouluun tulevien oppilaiden tasoa. Yhtä piirrettä ei voi irrallaan siirtää maasta toiseen. Kuitenkin koetyyppejä vertailtaessa erottuu muutamia nykyiselle suomalaiselle ylioppilasaineelle tyyppillisiä piirteitä:

- Koetyyppi on sama kumpanakin koepäivänä.
- Aiheet ovat monien oppiaineiden aloilta; muualla aiheet ovat kielen ja kirjallisuuden tai yleistiedon alueilta.
- Aiheena on usein vain yksi rivi. Lisäohjeita ja virikemateriaalia on vähän.
- Korjaus on kaksinkertainen: aineet korjaa ensin opettaja ja sitten ylioppilastutkintolautakunnan sensori. Opettaja ei saa korjausohjeita, vaan ohjanta ja korjausohjeet suunnataan ylioppilastutkintolautakunnan sensoreille.
- Koulun kokeet ja ylioppilastutkinto on erotettu toisistaan.

Suomessa toivoisin äidinkielen päättötutkinon kehittyvän sekä perinteisen yleisen kirjoittamisen eli ainekirjoituksen kehittämisen

että tekstilajien harjoittelun suuntaan. Tekstilajeille on osoitettavissa yhteisiä piirteitä ja niitä voi oppia ja opettaa kirjoittamaan. Tekstilingvistiikka voi hyödyntää äidinkielen opetusta. Tarvitaan kuitenkin kokeilua ja tutkimusta. Anneli Kauppisen jo laatimat raportit ovat erittäin hyödyllistä opettajien koulutusmateriaalia; mielihyvyyden kirjoittamista koskeva raportti toivottavasti valmistuu vielä. Oppimateriaaleja on kehiteltävä ja opettajien jatkokoulutusta lisättävä. Erittäin suotavana pidän kirjallisuuden arvostuksen lisäämistä ja kirjallisuusanalyysin mahdollista ottamista päättötutkintoon. Pienimuotoista kirjallisuusanalyysia ei Suomessa kuitenkaan kirjallisuudenopetuksessa ole tähän asti kehitelty. Kaiken kaikkiaan päättötutkinnon kehittäminen antaisi lukion äidinkielenopetukselle selvän tavoitteen.